

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Рижов І.М.,

д.ю.н., доцент, професор

Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена аналізу сучасних концепцій протидії тероризму та шляхів вдосконалення технологій його попередження і профілактики із урахуванням потреб формування комплексної системи протидії тероризму в Україні. Визначено напрями оптимізації нормативно-правових механізмів соціальної корекції з метою протидії тероризму як соціальному процесу.

Ключові слова: тероризм, концепції протидії тероризму, моніторинг тероризму.

Рыжов И.Н. / О ПЕРСПЕКТИВАХ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРАТЕГИЙ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ / Национальная академия Службы безопасности Украины / Украина

Статья посвящена анализу современных концепций противодействия терроризму и путей усовершенствования технологий его предупреждения и профилактики с учетом потребностей формирования комплексной системы противодействия терроризму в Украине. Определены пути оптимизации нормативно-правовых механизмов социальной коррекции с целью противодействия терроризму как социального процесса.

Ключевые слова: терроризм, концепции противодействия терроризму, мониторинг терроризма.

Ryzhov I.M. / ON THE PROSPECTS OF IMPROVING COUNTER-TERRORISM STRATEGIES / The National Academy of Security Service of Ukraine / Ukraine

This article analyzes the modern concepts of combating terrorism and ways to improve the technology of its prevention and prevention of the needs to formulate a comprehensive system to counter terrorism in Ukraine. The modern strategy for the prevention and ways to improve technology and prevention of terrorism prevention, optimization of normative social adjustment mechanisms in order to counter terrorism as a social process, taking into account the practical needs to formulate a comprehensive system to counter terrorism in Ukraine.

Terrorism is significantly different from crime in its traditional sense. The main motive of terrorism is to fight with the system generating algorithm of social control, including and legal framework. Strategies to combat terrorism must be different from the conventional strategies to combat crime. The focus of all existing concepts to counter terrorism is terrorism as a fait accompli and requires the implementation of counter-terrorism plans for the use of force. While the lack of attention to preventive technologies neutralize social conflicts that appear deeper and social causes of terrorism.

So today there are at least three conceptual strategy for combating terrorism. Violent confrontation in the context of the struggle for existence, which results in death is the least adapted to these conditions of individuals (social groups and systems) and survival more adapted, that certain evolutionary processes. Fight as the destruction of the enemy (class, economic etc.) of the enemy during the war and covert operations, or preventive maintenance it is impossible to complete the operation, the so-called information or «bloodless» fight. Neutralization terorohennosti by preventing terorohennyh factors through agreements and concessions.

The fight against terrorism should be considered a controlled, conscious process which results appear well thought out, elaborated before the formal implementation of the strategy. The corresponding value in the development of concepts and strategies for improving the fight against terrorism should play a scientifically based theory terorohenezu and monitoring of terrorism as an information technology research social processes taking place in society and determine the origin and historical-evolutionary formation terrorism social systems.

Key words: terrorism, the concept of counter terrorism, monitoring terrorism.

Відсутність прогресивних механізмів активної протидії тероризму, ефективних способів викорінювання його джерел вказує на певну кризу існуючих зовнішніх і внутрішніх політичних стратегій боротьби із цією погрозою. Якщо оцінювати ефективність антитерористичних кампаній як співвідношення витрат до результатів – результат буде жалюгідний.

На фоні великої кількості запропонованих контртерористичних стратегій, включаючи Глобальну контртерористичну стратегію Організації Об'єднаних Націй, що була прийнята всіма 192 державами-членами 08 вересня 2006 року, слід визнати, що світовому співтовариству дотепер не вдалося виробити оптимальних стратегій боротьби з тероризмом, події в Україні останніх днів тому прямий доказ [8]. Саме трагічність цих подій й обумовлює необхідність більш детального аналізу стратегій боротьби з тероризмом, їх позиціонування в свідомості населення, в інтересах якого ця боротьба ведеться. Актуальність обраної теми визначена дійсністю, оскільки відсутність результатів активної протидії тероризму свідчить про певну кризу існуючих зовнішніх і внутрішніх стратегій боротьби із цією загрозою.

Науково-теоретичній та методологічній розробці проблем боротьби із тероризмом присвячена певна кількість праць науковців різних спеціальностей як у вітчизняній літературі, так і закордонних виданнях. Більшість з них присвячено кримінологічному аспекту тероризму та розробці оперативно-тактичних прийомів боротьби з терористичною діяльністю на рівні організації та планування антитерористичної операції. Слід відмітити суттєвий внесок українських дослідників тероризму у розвиток сучасної контртерористичної парадигми: В.Ф. Антипенка, В.П. Богданова, Т.С. Бояр-Созоновича, В.О. Глушкова, В.С. Горбатюка, М.Г. Гуцало, В.П. Ємельянова, В.В. Крутова, В.В. Остроухова, А.А. Супруна, Ю.А. Лапутиної, В.А. Ліпкана, В.В. Титова, А.С. Шаповалова та інших, але залишаються недостатньо вивченими концептуальні та методологічні засади генеральних стратегій національної безпеки в контексті протидії тероризму, теоретичні засади функціонування державної (загальнонаціональної) системи контртероризму, здійснення державного контролю в цій сфері.

Стратегії боротьби зі злочинністю у традиційному її розумінні будуються або на нейтралізації (ізоляції від суспільства або знищення – в залежності від ступеню важкості скоєного, або соціальної небезпеки), або на усуненні умов, що сприяють здійсненню злочинів, знижують ступінь соціальної вквітмності [3, 7]. Це насамперед соціально-економічні заходи, а також політико-правові, моральні й культурно-освітні. Немає необхідності їх докладно розглядати, вони, загалом, відомі й зводяться до комплексу соціально-економічних, політико-правових заходів в галузі моральності й культури.

Метою статті є аналіз концепцій протидії та шляхів вдосконалення технологій попередження та профілактики тероризму, оптимізації нормативно-правових механізмів

соціальної корекції з метою протидії тероризму як соціальному процесу із урахуванням потреб практичного формування комплексної системи протидії тероризму в Україні.

Тероризм істотно відрізняється від злочинності у традиційному її розумінні. Специфіка його полягає в тому, що основним мотивом тероризму є боротьба із системою, що генерує алгоритм соціального управління, у т.ч. і правове поле. Стратегії боротьби з тероризмом повинні відрізнятися від загальноприйнятих стратегій боротьби зі злочинністю хоча б тому, що злочинці, як правило, викликають негативне відношення більшості суспільства, на тілі якого вони паразитують. Терористи найчастіше знаходять негласну підтримку серед певної частини цивільного населення, яке розділяє їхні погляди й принципи. Саме ця частина населення опозиційна владі й привітає цілі терористів, засуджуючи їхні методи. У тому випадку, якщо діяльність терористичних груп підтримується й розуміється, стратегія знищення або ізоляції опозиційно настроєних елементів або терористичних груп і плинів не має сенсу, оскільки неможливо встановити їхніх прихильників і послідовників. Рационально моделювати реакцію різних соціальних систем на ту чи іншу стратегію боротьби перед їх застосуванням, в протилежному випадку результат може бути зворотній.

Проблема пошуку оптимального управління соціальними процесами існувала протягом всієї історії розвитку цивілізованого суспільства. Тероризм, так само як і протидія йому – специфічний соціальний процес, у якому стратегічно важливою задачею (генеруючою стратегією) є переконання (з використанням насильства) певної частини громадянського суспільства (як правило, меншої, але більш прогресивної чи соціально активної) у правильності алгоритму соціального управління (генеральної стратегії), обраної більшістю, або навпаки. Генеральна стратегія може бути помилковою, побудованою на оманах і помилках, однак підтримувана більшістю може панувати в суспільстві протягом конкретного історичного періоду, як це було зі стратегією побудови світлого комуністичного майбутнього, німецьким фашизмом і т.п. Успіх тероризму як генеруючої стратегії соціального управління, так само як і тієї чи іншої стратегії боротьби з тероризмом, в остаточному підсумку визначається тим, наскільки дана стратегія підтримується загальною масою цивільного населення [1, 8, 10].

Декларативна, або суспільно-моральна, концепція протидії тероризму є, мабуть, найбільш ефективною, оскільки неприйняття терористичних засобів у боротьбі, як і насильства в цілому, закладене на рівні підсвідомості. Для його формування необхідний вагомий ідеологічний, як правило, релігійний, базис, який має глибокі історичні корені. В цьому випадку соціальна система декларує як генеральну стратегію неприйняття насильства, як засобу вирішення соціальних конфліктів, як внутрішньо системних, так і зовнішніх. В цьому випадку, на фоні стабільності та безконфліктності в межах системи, вона залишається беззахисною перед зовнішніми загрозами, або, знову ж таки на рівні підсвідомості, сприймає ці загрози як фатальні. Відповідно, алгоритм соціального управління, в тому числі й правове поле формується під впливом позиції ненасильства.

Репресивна, або соціально-правова концепція протидії тероризму базується на реалізації в суспільстві певних обмежень та заборон на таку діяльність з боку керуючої системи, із використанням системи права, як регулюючого інструмента. При цьому, внутрішній стан індивідуума ігнорується в інтересах правлячої більшості, або меншості. Непокора карається відповідно до діючого законодавства. В цьому випадку повністю ігноруються передумови та причини терористичної діяльності, навіть у тому випадку, коли вони обумовлені та можуть бути зрозумілі або виправдані.

Регулятивна, або соціально-інформаційна концепція передбачає оперативне реагування на всі передумови соціальних конфліктів із використанням управлінських засобів коригування алгоритмів соціального управління з метою їх недопущення, або, якщо таке неможливе, зменшення гостроти, у тому числі шляхом певних раціональних поступок з боку влади, що, як правило, потребує оптимізації алгоритму соціального управління та корекції правового поля.

Якщо розглянути динамічні характеристики процесів в межах наведених концепцій, то видно, що перша концепція характеризується довгостроковістю (на рівні поколінь) і не може бути реалізованою (сформованою) за короткий історичний період. Репресивна концепція може бути реалізована водночас, наприклад внаслідок революції або політичних реформ, але вона дає лише перманентне сприйняття алгоритму соціального управління та, відповідно, революційно змінених поведінкових норм частиною (меншістю) соціальної системи та передбачає періодичні зміни такого алгоритму, наприклад, конституційні або правові реформи та супутні таким реформам соціальні конфлікти. Регулятивна концепція передбачає оперативне (у часі, близькому до реального) реагування на стан соціального середовища та прийняття відповідних адміністративно-правових заходів.

Отже, сьогодні існує щонайменше три концептуальні стратегії боротьби з тероризмом:

- власне насильницьке протистояння в контексті боротьби за існування, результатом якого служить загибель найменш пристосованих до даних умов життя індивідуумів (соціальних груп і систем) і виживання більш пристосованих, тобто певні еволюційні процеси;

- боротьба як знищення супротивника (класового, економічного і т.п.) ворога в ході воєнних дій і таємних операцій, або превентивне забезпечення неможливості його повноцінного функціонування, т.зв. інформаційна чи «безкровна» боротьба;

- як гіпотетичний, можна розглядати варіант гуманної війни з тероризмом, коли нейтралізація теророгенності виробляється шляхом недопущення теророгенних факторів, шляхом домовленостей і взаємних поступок.

Перші дві вже втратили свої позиції, у всякому разі в практиці боротьби з міжнародним тероризмом, підтвердивши свою неефективність і нецивілізованість. Перспективними є такі стратегії боротьби з тероризмом, в основі яких відсутні ознаки фізичного насильства, а основний натиск робиться на розумний компроміс, що враховує інтереси конфліктуючих сторін. Дотримання їх дозволяє суспільству чи соціальній системі визначити оптимальний алгоритм соціального управління, при якому тероризм неможливий як у сьогоденні, так і в майбутньому. На пріоритетності попередження злочинності перед каральною політикою держави наголошував ще Платон у IV ст. до н. е. Ця думка дістала правову аргументацію у працях юристів класичної школи кримінального права у XVIII ст., які заклали основу нової політики в боротьбі зі злочинністю. Сутність цієї політики полягає у такій формулі: « Мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути змушеним карати за нього». Цей лозунг фактично відображає значення моніторингу тероризму в нашому розумінні – мудрий керівник скоріш усуне передумови терористичної діяльності через конформні реформи, ніж допустить соціальний конфлікт, який може коштувати йому власне влади, а народові – спокою та безпеки [1, 2, 3].

Тероризм доволі часто відноситься до проблем, які загрожують існуванню цивілізації і, навіть, життю на планеті [4, 5, 6, 7]. З цим не можна не погодитися, оскільки розквіт тероризму хронологічно припадає на період початку процесів світової глобалізації та формування системи глобального управління, яка за своєю природою є політичним і стратегічним менеджментом. До її функцій

належать вироблення та реалізація найбільш загальних всесвітніх стратегічних рішень. Сучасні центри глобального менеджменту інтенсивно й послідовно створюють відповідну інфраструктуру, здатну завдяки застосуванню новітніх технологій, у тому числі гуманітарних та соціальних, контролювати свідомість і сумлінну поведінку людей. Можна констатувати, що на сьогоднішній день вперше сформована серйозна правова основа протидії тероризму. Вона складається з 12 універсальних конвенцій ООН з питань боротьби з тероризмом і окремих регіональних угод в рамках Ради Європи, Шанхайської організації співробітництва та Співдружності Незалежних Держав, національного законодавства провідних країн світу, а також угод міжвідомчого характеру.

Акцент всіх існуючих концепцій протидії тероризму робиться на терористичну діяльність як факт, що відбувся і вимагає реалізації контртерористичних планів з застосуванням сили. Тоді як недостатньо уваги приділяється технологіям превентивної нейтралізації соціальних конфліктів, які виступають глибинними, соціальними причинами тероризму [2, 6].

Орієнтація стратегій, орієнтованих на фізичне припинення терористичних актів має постійно вдосконалюватися та переймати світовий досвід, але потрібно чітко розмежувати стратегії боротьби з терористичною діяльністю і стратегії боротьби із тероризмом. В даний час в процесі організації протидії тероризму використовуються, в основному, технології інформаційного забезпечення, засновані на реалізації закону про оперативно-розшукову діяльність (тобто по факту підготовки або проведення терористичного акту). Впровадження технологій моніторингу тероризму, тобто зміна центра ваги на виявлення і нейтралізацію соціальних факторів, що сприяють прояву терористичних устремлінь, дозволить значно знизити теророгенність суспільства.

Потреби практичного формування комплексної системи заходів протидії тероризму в Україні спонукають до активізації наукових розробок по дослідженню як самого феномена тероризму, так і до вивчення, узагальнення і використання досвіду боротьби з цим явищем. Це зумовлює створення теоретичних моделей побудови згаданого вище феномену і формування практичних рекомендацій (як у програмному, так і в тактичному плані) щодо підвищення ефективності форм і методів організації протидії і має велике практичне значення, насамперед для роботи

Служби безпеки України, як структури, на яку покладено координацію зусиль правоохоронних органів у боротьбі із тероризмом. На відміну від оперативно-розшукової діяльності, сутність якої становить здобуття, обробка, накопичення інформації про конкретний факт злочинної діяльності, або розвідувальної діяльності, що базується на виявленні окремих ознак злочинної діяльності та послідовному збагаченні цієї первинної інформації до рівня достовірності, соціально-інформаціологічні концепції в контексті оперативно-службової діяльності суб'єктів протидії тероризму мають бути орієнтовані ще й на вивчення стану первинних умов (теророгенних або криміногенних факторів) із метою виявлення умов виникнення тероризму або активізації його діяльності, задля попередження останнього шляхом цілеспрямованої корекції соціального середовища. Засобами досягнення мети в цьому випадку можуть бути всі існуючі методи соціальних досліджень, у тому числі і спеціальні [9, 10].

На нашу думку, певну увагу слід приділяти реалізації моніторингових систем, спрямованих на оптимізацію соціального управління із залученням громадських інститутів та використанням новітніх інформаційних технологій. Боротьбу з тероризмом варто розглядати як контрольований, свідомий процес, у результаті якого з'являються добре продумані, детально розроблені ще до початку формальної реалізації стратегії. Позиціонування стратегій боротьби з тероризмом підносить роль планування спеціальних заходів щодо протидії і профілактики тероризму на більш високу ступінь, припускаючи участь аналітики в процесі вироблення стратегії, саме у виробленні стратегії, а не в простому підборі її складових з наявного арсеналу доступних засобів. Відповідне значення в процесі розробки концепцій та удосконалення стратегій боротьби з тероризмом мають відіграти науково обгрунтовані теорії теророгенезу та організація моніторингу тероризму, як інформаційної технології дослідження історичних, соціально-політичних, юридичних, кримінологічних і інших процесів, що відбуваються в суспільстві та визначають походження й історико-еволюційне формування теророгенності соціальних систем, тобто схильності до застосування при вирішенні соціальних конфліктів тактики тероризму. Особлива увага має приділятися оптимізації правового поля, удосконаленню нормативно-правових механізмів соціальної корекції з метою оптимальної протидії тероризму як соціальному процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рижов І. М. Основи аналізу теророгенності соціальних систем : [монографія] / І. М. Рижов. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2008. – 288 с.
2. Антипенко В. Ф. Борьба с современным терроризмом. Международно-правовые подходы / В. Ф. Антипенко. – Киев : ЮНОНА-М, 2002. – 723 с.
3. Деникер Г. Стратегия антитеррора: факты, выборы, требования. Новые пути борьбы с терроризмом / Г. Деникер // Терроризм в современном капиталистическом обществе. – Вып. 2. – М., 1982. – С. 76–80.
4. Ємельянов В. П. Тероризм і злочини терористичної спрямованості / В. П. Ємельянов. – Х., 2001, – 320 с.
5. Крутов В. В. Методологічні підходи до підвищення ефективності боротьби з тероризмом в Україні / В. В. Крутов // Тероризм і боротьба з ним. – К., 2000. – . – Т.19. – 2000. – С. 138-140.
6. Концептуальный проект. Модель Национальной программы противодействия терроризму и экстремизму / В. С. Горбатюк, М. Г. Гуцало, В. В. Титов, А. С. Шаповалов. – К. : МАЕ, 2005. – Свидетельство о регистрации авторского права № 13982 от 29.08.2005.
7. Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юристъ, – 2003. –349 с.
8. Кузнецов Д. В. Проблемы Ближнего Востока в зеркале мирового общественного мнения / Д. В. Кузнецов// Книга 2. Иракский кризис и общественное мнение. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. – 476 с.
9. Остроухов В. В. Філософський аналіз морально-світоглядних мотивацій насильства і терору : автореф. дис. д-ра філос. наук за спец. : 09.00.05 «етика» / В.В. Остроухов. – К., 2001. – 36 с.
10. Рижов І. М. Основи теророгенності соціальних систем : монографія / І. М. Рижов. – К. : Науково-видавничий відділ НА СБ України. – 2010. – 290 с.